

Інжиєвська Л.А.

Університет менеджменту освіти

АПН України

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ, ЯКИЙ НАВЧАЄТЬСЯ ЗА ДРУГОЮ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

У статті розкрито теоретичний аналіз соціально-психологічної проблематики періоду післядипломної освіти, змісту та складових розвитку особистості майбутнього психолога в системі післядипломної освіти.

Ключові слова: *особистість, майбутній психолог, післядипломна освіта.*

Постановка проблеми

На сучасному етапі розвитку суспільства ставляться все нові і нові значно більші, ніж будь-коли в історії людства, вимоги до постійного збагачення особистісного потенціалу, професійних можливостей відповідно до ідеалів культури, моралі, професіоналізму, повноцінної самореалізації в житті. Вивчення етапів професійної діяльності дає підстави нам визначити післядипломну освіту як один з найважливіших етапів професійного становлення особистості. Післядипломна освіта може розглядатися як переломний етап, який значною мірою визначає професійне становлення особистості, оскільки кожна зміна життєвого статусу людини змінює не тільки її діяльність, а й ставлення людини до себе, як до творчої особи. Як зазначає О.Туриніна, враховуючи тенденцію до гуманізації освіти, а також високе значення особистісного потенціалу фахівців у професійній діяльності, в центрі уваги системи післядипломної освіти повинна бути людина, а не просто сукупність притаманних індивіду знань, умінь і навичок. Головною метою післядипломної професійної освіти має стати розвиток особистості, включаючи її професійну діяльність.

Оскільки О.Леонт'єв слушно відзначав, що ядро особистості утворюється саме у процесі діяльності, освітній процес у структурі професійної підготовки надає майбутнім фахівцям зразки професійної діяльності, своєрідну ідеальну модель професіонала, яка розглядається як чинник особистісного і професійного розвитку майбутнього фахівця. Як зазначає В.Кремень, діяльність вищої школи в цей час спрямована на формування фахівця, спроможного жити в системі постійно змінюваних координат, здатної сприймати і творити зміни. Професійне становлення особистості майбутніх психологів неможливе без системи ефективної неперервної освіти.

Неперервна професійна освіта забезпечує можливість навчання кожної людини впродовж усього її життя у різноманітних освітніх закладах і дає змогу формувати у людини бажання та вміння вийти за межі мінімально

необхідних знань, потреби до саморозвитку, безперервної та гнучкої самоосвіти впродовж усього життя. У цих умовах успішним буде той, хто може швидко рухатися у просторі професій і спеціалізацій, хто підготовлений до неперервної освіти, перекваліфікації. Зміни сьогодення змусили до «розмиття традиційних життєвих періодів», що призвело до гнучкості вікових меж у теперішньому бутті порівняно з минулим. «Нетрадиційні» студенти повертаються до навчання у віці 35–45 років, а деколи і пізніше.

Результати теоретичного дослідження дали можливість визначити особливості впливу навчання у закладі післядипломної освіти на особистісно-професійний розвиток майбутніх психологів. Актуальність і недостатня розробленість досліджуваної проблеми зумовила мету нашого дослідження: вивчення психологічних особливостей розвитку особистості майбутніх психологів у системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу

Післядипломна освіта є складовою загальної системи освіти, її структурним елементом (див. рис. 1) [2].

Нині в Україні на державному рівні підтримується та розвивається ідея не тільки отримання «стартової» освіти, а й подальшого її вдосконалення в післядипломний період. «Мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися впродовж життя, оберігати та приумножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід’ємну складову європейської та світової спільноти» [1].

Виходячи з пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти, можна зазначити, що питання модернізації системи як загальної освіти, так і післядипломної освіти беруться під ретельний контроль державних структур. Але мало розуміти та декларувати необхідність вдосконалення освітянської системи — необхідно практично втілювати в життя намічені плани. Робити таку справу без науково обґрунтованих теорій та методів є малоефективним і безперспективним заняттям [3].

Післядипломна освіта — це спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи поглибленням, розширенням та оновленням її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду. Цілком зрозуміло, що держава надає такої значної уваги не тільки отриманню базової освіти, а й процесу її вдосконалення впродовж життя людини. Людина являє собою відкриту систему, здатну взаємодіяти з усім світом і однією із форм освіти на кожному етапі її життя, починаючи з дитинства, яка є саморозвитком її власних інтелектуальних, фізичних і моральних здібностей [1; 2].

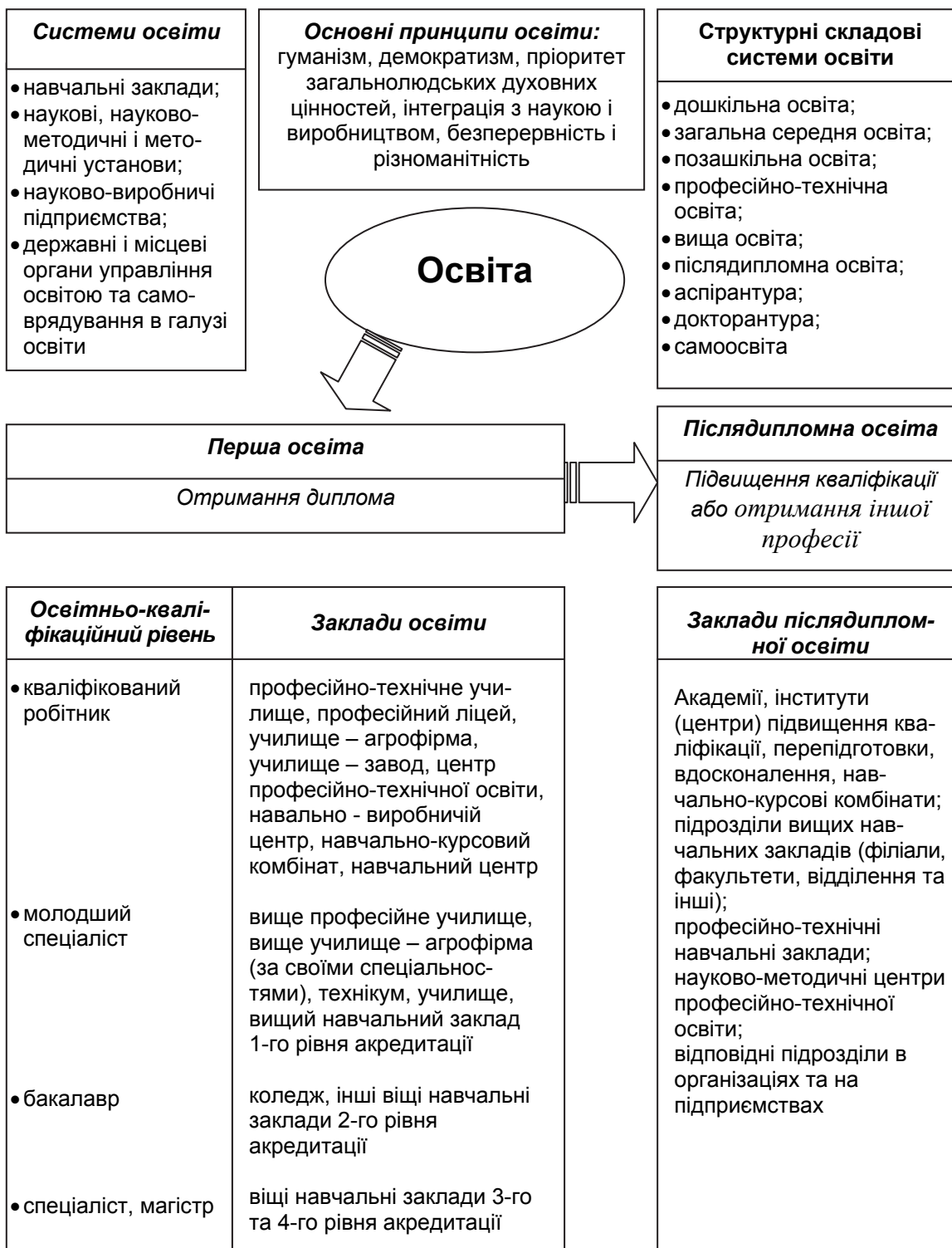


Рис. 1. Взаємозв'язок першої та післядипломної освіти відповідно до закону України «Про освіту»

Науковці пропонують сьогодні уявляти інститут освіти як асоціацію різноманітних суверенних особистостей, об'єднаних широкими горизонтальними зв'язками й особистою відповідальністю кожного [5]. Це може стати основою для вироблення ряду стратегій модернізації системи як вищої, так і післядипломної освіти. Підкреслюється роль комунікацій, домовленості, взаєморозуміння учасників освітнього процесу для соціокультурної рефлексії

та виявлення наслідків і побічних явищ від соціальних змін (табл. 1) [2].

Таблиця 1

**Шляхи реалізації державної політики
щодо вдосконалення освіти**

<p>Шляхи реалізації державної політики щодо вдосконалення освіти (Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002)</p>	<ul style="list-style-type: none">• Забезпечення наступності змісту та координації навчально-виховної діяльності на різних ступенях освіти, що функціонують як продовження попередніх і передбачають підготовку громадян для можливого переходу на наступні ступені;• формування потреби та здатності особистості до самоосвіти;• оптимізація системи перепідготовки працівників і підвищення їх кваліфікації, модернізація системи післядипломної освіти на основі відповідних державних стандартів;• створення інтегрованих навчальних планів і програм;• формування та розвиток навчальних науково-виробничих комплексів ступеневої підготовки фахівців;• запровадження та розвиток дистанційної освіти;• організація навчання відповідно до потреб особистості і ринку праці на базі професійно-технічних і вищих навчальних закладів, закладів післядипломної освіти, а також використання інших форм навчання;• забезпечення зв'язку між загальною середньою, професійно-технічною, вищою та післядипломною освітою
---	--

Надмірна інформатизованість сучасного світу породжує кризу нинішньої системи освіти. Лавина інформації, якою мають оперувати студенти, школярі та викладачі, майже вийшла з-під контролю. Майбутні спеціалісти вже зараз, у вищому навчальному закладі переживають напруження та депресії через надмірне перевантаження, а отриманих знань вистачить, у найліпшому разі, на 5–7 років. Суспільству необхідні люди з розвинутими особистими якостями, пристосовані до реального життя. Практика переконує в тому, що зараз дуже важливо звертати увагу не тільки на рівень інформованості, а й на людські якості випускника [5].

За даними соціологічних досліджень у нашому суспільстві робота здається нецікавою для 39,7% тих, хто вже отримав освіту і намагається закріпитися у житті; 24,4% вважають, що робота з отриманої спеціальності не сприяє їхньому самоутвердженню і самореалізації. Приблизно з тією ж часткою оптимізму респонденти відповідали на запитання про ступінь власного впливу на власне ж життя. Також лише 9,7% респондентів із сотні стверджували, що в змозі «сильно впливати» на визначення свого життєвого шляху, а решта оцінили свої сили куди скромніше [3].

У цілому, ті соціально-психологічні процеси, що відбуваються з особистістю в післядипломний період, можна уявити собі наступним чином (рис. 2).

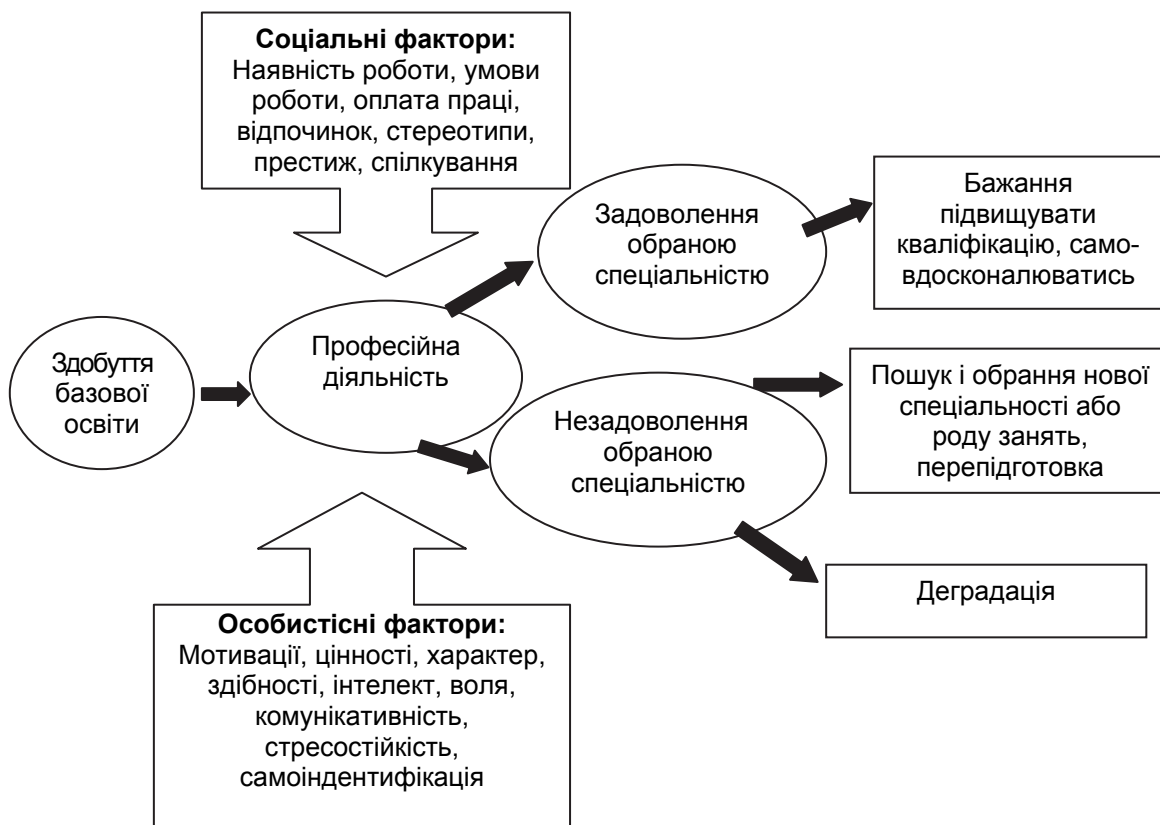


Рис. 2. Варіанти трансформації внутрішніх уявлень майбутнього фахівця під тиском соціально-психологічних факторів у післядипломний період

Виходячи зі схеми можна припустити, що на людину у післядипломний період залежно від соціально-психологічних умов очікує три варіанти життєвого результату: або людина, яка задоволена роботою, починає зростати професійно та духовно, або людина є незадоволеною певними умовами і тоді розпочинає активний пошук нового місця у житті, або людина через невідповідність результатів діяльності своїм очікуванням, починає деградувати [7].

Проблеми післядипломного періоду свідчать про те, що на шляху модернізації освіти на даний час мало уваги надається вивченню соціально-психологічних закономірностей, які виникають у суб'єктній сфері [4]. У першу чергу, на нашу думку, недостатньо досліджені соціально-психологічні процеси, що відбуваються з особистістю, яка після отримання першої освіти, намагається знайти себе у складній структурі соціальних зв'язків сучасного суспільства.

У виступах провідних педагогів і психологів України лунають заклики до активного вивчення як психологічних особливостей післядипломників, так і вдосконалення впливу на них з метою більш ефективного використання їхнього інтелектуального потенціалу, творчих здібностей з урахуванням об'єктивних соціально-психологічних умов. Післядипломна освіта передбачає зростання професійної майстерності, оперативну адаптацію до нововведень у всіх сферах суспільного життя. Основна мета

післядипломної освіти — це розвиток творчого потенціалу особистості, який забезпечує якість її соціального, культурного та професійного життя [6].

З точки зору відомого соціолога П.Сорокіна, «у демократичних суспільствах багаторівнева та загальнодоступна освіта є «соціальним ліфтом», який рухається від фундаменту суспільства до його горішніх поверхів, створюючи рівні можливості для підвищення соціального статусу кожного, хто може й хоче навчатися. У такий спосіб освіта стратифікує суспільство (вертикальний і горизонтальний розподіли громадян відповідно до здобутого фаху та рівня кваліфікації), а це забезпечує мобільність і стабільність суспільства.

Не можна не погодитися з такою думкою, тому що відразу виникає запитання: «Наскільки буде ефективним такий «соціальний ліфт» для випускників сучасних вищих українських навчальних закладів?» Пошук відповідей і їх аналіз може стати об'єктом окремого психологічного дослідження.

Які ж причини роблять майбутнього фахівця або успішною або неуспішною в житті? На перше місце, на нашу думку, головну роль у становленні фахівця в період післядипломної освіти відіграє самоідентифікація індивіда як його здатність до усвідомлення своєї приналежності до певної професійної групи. Отримати освіту за фахом, але не стати в душі прихильником цієї професії, — ось головна причина невміння особистості влаштуватися в житті.

Концепція розвитку ефективного стилю життя майбутніх психологів має на увазі досягнення ними професійного успіху, який виражається у придбанні професіоналізму — високого рівня розвитку професійно важливих і індивідуально-ділових якостей, акмеологічного інваріанту професіоналізму, адекватного рівня домагань, мотиваційної сфери й ціннісних орієнтацій, спрямованих на прогресивний розвиток професіоналізму. Характеристика «професіоналізму особистості» також повинна містити в собі етичні професійні стандарти: систему моральних норм регуляції поведіння. Інакше кажучи, професіоналізм накладає певні зобов'язання, що визначають усю систему його відносин зі світом.

Професійний розвиток — це формування особистості і її професіоналізму у процесі саморозвитку, професійної діяльності і взаємодій. У процесі цього розвитку відбуваються такі прогресивні структурні зміни особистості:

- зміна її спрямованості (розширення кола інтересів і трансформації системи потреб; актуалізація мотивів досягнення; зростання потреби в самореалізації і саморозвитку);
- збільшення досвіду та підвищення кваліфікації (підвищення компетентності; розвиток і розширення вмінь і навичок; освоєння нових алгоритмів розв'язання професійних завдань; підвищення креативності діяльності);
- розвиток складних власних здатностей і загальних професійно важливих якостей;
- підвищення психологічної готовності до професійної діяльності.

Концепція розвитку як професійної, так і особистісної успішності, по-

винна ефективно реалізуватися за такими напрямками:

- *адаптація* (організація психічної діяльності в певній сфері її прояву) — локальні системи оптимального узгодження індивідуальності зі специфічними зовнішніми умовами. Ця група стилів відбиває особливості ефективної адаптації людини до середовища, прояву її індивідуальності, організації її моторної, емоційної та когнітивної сфер;

- *діяльність* (будується з урахуванням об'єктивної будови середовища) — системи оптимальної співмірності індивідуальності з трудовими, професіональними, технологічними системами. До них належать традиційно досліджувані «індивідуальні стилі діяльності»;

- *взаємодія* — системи оптимальної співмірності індивідуальності суб'єкта із соціальними структурами, процесами, іншими суб'єктами;

- *відносини* — системи оптимального сполучення індивідуальності із соціумом, сукупністю умов життя (маються на увазі стилі життя, поведінки). Вони відбивають особливості сприйняття людиною світу, використання продуктів його діяльності / творчості, особистісні змісти, цінності та ін. [5; 7].

Бачення майбутнім психологом стратегії досягнення вершин професіоналізму припускає проходження ряду етапів, кожний з яких означає взяття чергового рубежу професійної компетентності. Ці рубежі характеризуються такими рівнями професіоналізму: здатність успішно виконувати професійну діяльність; підготовленість до стабільної продуктивної праці; професійна майстерність у реалізації функцій і обов'язків; творче оволодіння дослідницько-інноваційним стилем професійної діяльності.

Визначені рівні професійної компетентності є еталонами для оцінювання і дають змогу відстежувати еволюцію професійного зростання, виявляти її тенденції і надавати професійній діяльності оптимального характеру відповідно до її призначення і власної стратегії досягнення. Цілком очевидний факт, що професійна компетентність є стрижневим компонентом конкретної діяльності та праці в цілому.

Становлення професіонала припускає досягнення:

- соціальної зрілості (оволодіння правовими нормами, засобами спільної професійної діяльності, співробітництва, прийнятими в суспільстві прийомами професійного спілкування);

- особистісної зрілості (оволодіння засобами самовираження, саморозвитку, засобами протидії професійним деформаціям, емоційному вигоранню особистості);

- діяльнісної зрілості (оволодіння на високому рівні професійною діяльністю, засобами самореалізації й саморозвитку особистості у професії, здатність до творчих проявів своєї індивідуальності) [5; 7].

Подібним чином орієнтоване професійне навчання припускає створення умов для засвоєння відповідних знань, умінь і навичок. Найбільш перспективним у навчанні є системно-структурний підхід, за якого враховуються всі специфічні особливості професійної діяльності людини.

Висновки

Особистісно-професійний розвиток — це формування майбутнього фахівця і його професіоналізму у процесі саморозвитку, професійної діяльності та взаємодії. Післядипломна освіта передбачає зростання професійної майстерності, оперативну адаптацію до нововведень у всіх сферах суспільного життя.

Результати теоретичного дослідження дали підставу визначити особливості впливу навчання у закладі післядипломної освіти на особистісно-професійний розвиток майбутніх психологів. Навчання в системі післядипломної освіти можна вважати успішним, коли знання стають переконанням, їхній обсяг — ерудицією, навички й уміння — звичкою, розвиваються активність, самостійність, відповідальність, творче мислення й інші особистісні якості, необхідні справжньому майстрові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Національну доктрину розвитку освіти: указ Президента України від 17.04.2002 р. № 47/2002 // Урядовий кур'єр. — 2002. — № 89.
2. Про освіту: закон України від 23.05.91 р. № 1060-10 // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 34.
3. Нечаев В.Я. Новые подходы в социологии образования / В.Я.Нечаев // Социс. — 1999. — № 11. — С. 84–91.
4. Огаренко В.М. Соціологія праці: навч. посіб. / В.М.Огаренко, Ж.Д.Малахова. — Запоріжжя: ЗІДМУ, 2001. — 306 с.
5. Руткевич М.Н. Социология образования и молодежи: избранное (1965–2002) / М.Н.Руткевич. — М.: Гардарики, 2002. — 541 с.
6. Юрченко В.І. Вплив взаємин між студентами та викладачами на “Я-концепцію” майбутнього вчителя / В.І.Юрченко // Освіта та управління. — 1997. — №1. — С. 52–58.
7. Ядов В.А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности / В.А.Ядов. — Л., 1979.

В статье раскрыт теоретический анализ социально-психологической проблематики периода последипломного образования, содержания и составляющих развития личности будущего психолога в системе последипломного образования.

Ключевые слова: личность, будущий психолог, последипломное образование.

In the article the theoretical analysis of socially psychological problematiki of period of pislyadiplomnoy education, maintenance and constituents of development of personality of future psychologist is exposed in the system of pislyadiplomnoy education.

Key words: personality, future psychologist, pislyadiplomna education.